УДК 657.422.1

Зеленіна О.О., аспірант,
Житомирський державний технологічний університет

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК ФАКТОРИНГУ ЯК ЕЛЕМЕНТУ ПОЗИКОВОГО КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

Розглянуто існуючі підходи до відображення в бухгалтерському обліку факторингових операцій та обґрунтовано використання запропонованої методики

Постановка проблеми. Перш ніж перейти до визначення особливостей бухгалтерського обліку факторингових операцій, необхідно охарактеризувати механізм факторингу, а також визначити вплив зазначених видів факторингу на суть надання факторингових послуг.

Зазначимо, що суть факторингових послуг полягає в тому, що підприємство-фактор придбає у клієнта право на стягнення боргів і частково оплачує клієнту суму вимог до його боржників до настання строку погашення цих боргів. Ця сума фінансування становить приблизно 60-90% вартості боргу. Інша частина, за вирахуванням відсотків, повертається клієнту в міру погашення кожним дебітором суми боргу (якщо факторинговий договір укладався з правом регресу) або коли настає термін погашення боргу (якщо факторинг не передбачав права регресу). Факторинг без права регресу – це якраз той випадок, коли цю операцію можна назвати продажем дебіторської заборгованості.

При факторингу з правом регресу ризик безнадійних боргів залишається за підприємством – продавцем дебіторської заборгованості. При факторингу без права регресу ризик безнадійних боргів бере на себе фактор.

Таким чином, при здійсненні факторингу без права регресу клієнт передає своє право одержання боргу від боржника фактора. Фактор стає власником неоплачених боргових вимог і бере на себе ризик їх несплати, хоча кредитоспроможність кожного дебітора заздалегідь перевіряється. У результаті деякі з поданих до дисконтування дебіторів можуть бути не включені в договір факторингу [5].

Мета дослідження. Мету нашого дослідження визначають становлення та розробка методичних рекомендацій до відображення факторингових операцій на рахунках бухгалтерського обліку.

Викладення основного матеріалу дослідження. Внаслідок проведення факторингової операції клієнт підприємства-фактора отримує можливість швидше розрахуватися за своїми боргами (наприклад, з постачальниками), запобігти появі сумнівних боргів, скоротити можливі втрати, що виникли через затримку платежів, та інші вигоди, за що він виплачує фактору певний відсоток. Внаслідок таких дій клієнт (постачальник, підрядник стосовно дебіторів) знає точну дату оплати своїх вимог і може планувати і здійснювати подальші вкладення. Іншими словами, договір факторингу, з одного боку, звільняє клієнта від збору грошей зі своїх боржників, а з іншого – вирішує поточні проблеми його виробничої діяльності [5].

Питання формування методики бухгалтерського обліку є дискусійним. Оскільки жодних положень, які стосуються організації та ведення бухгалтерського обліку факторингових операцій на підприємстві не розроблено.

Отже, знаючи учасників факторингових операцій, можемо зобразити механізм здійснення факторингових операцій представимо умовною схемою (рис. 1). Та на її основі розробимо методику бухгалтерського обліку факторингових операцій.

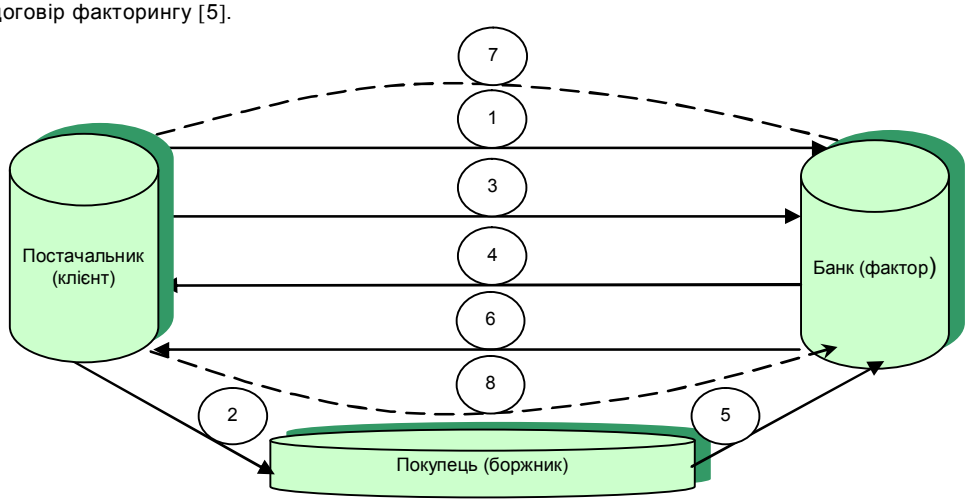

1 – укладено договір про надання факторингових послуг
2 – реалізовано товар покупцю
3 – надано банку (фактору) підтверджуючі документи про реалізацію
4 – надано фінансування у розмірі 60-90 % вартості реалізованої продукції
5 – погашено заборгованість покупцем
6 – надано фінансування у розмірі 10-40 % вартості реалізованої продукції за мінусом розміру комісійних
7 – в разі несплати вчасно, банк виставляє постачальнику регрес у розмірі 30 -50 % від суми реалізації
8 – продавець погашає заборгованість за авансом та нарахованими відсотками за рахунок власних коштів

Рис. 1 Схема факторингу з правом регресу (фіксований відсоток від простроченої заборгованості)

Даний вид факторингових операцій є більш поширеним в Україні. Щодо факторингу без права регресу зауважимо, що банківськими установами від надається лише в окремих випадках надійним клієнтам. Схематично порядок проведення факторингу без права регресу можемо зобразити на рисунку 2.

© Зеленіна О.О., 2010

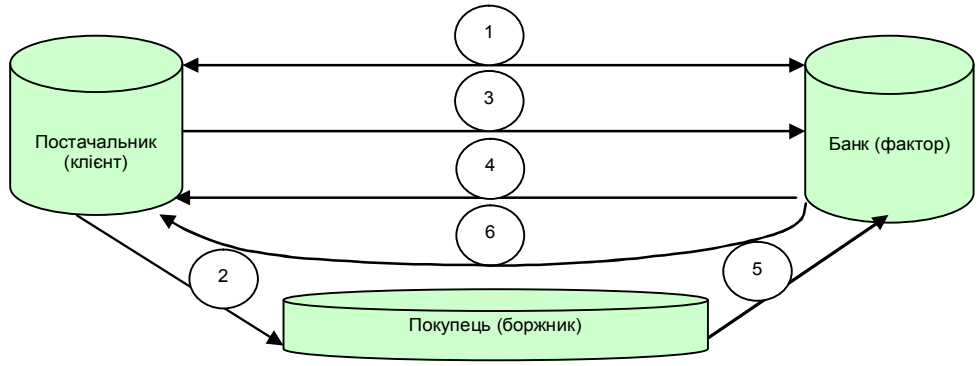

1 – укладено договір про надання факторингових послуг

2 – реалізовано товар покупцю

3 – надано банку (фактору) підтверджуючі документи про реалізацію

4 – надано фінансування у розмірі 60-90 % вартості реалізованої продукції

5 – погашено заборгованість за куплену продукцію

6 – надано фінансування у розмірі 10-40 % вартості реалізованої продукції за мінусом розміру комісійних

Рис. 2. Схема факторингу без права регресу

Отже, в обох випадках, після отримання оригіналів документів, що свідчать про право на отримання переданого боргу (накладні, договір тощо), фактор відразу (або протягом декількох днів) перераховує клієнту певну суму грошових коштів. Практично фактор для зменшення кредитного ризику надає клієнту факторингове фінансування у два етапи:

1) спершу в розмірі до 90 % від суми, зазначеної у підтверджуючих документах (накладних).

Відсоток залежить від того, наскільки благонадійним є боржник;

2) після отримання коштів від боржника, фактор перераховує решту коштів, що залишилися (за вирахуванням факторингової комісії – платні за факторингові послуги) [13, с. 223-224].

Щодо плати за факторингові послуги зазначимо, що вона, зазвичай, встановлюється у вигляді винагороди за факторингові послуги або шляхом визначення вартості вимоги, що відступається, у розмірі, меншому, ніж номінальна вартість вимоги (або комбінація цих способів). Плата за факторинг, як правило, складається з двох елементів [8, с. 72].

По-перше, це плата за управління – комісія за факторингове обслуговування. Вона включає страхування ризиків та адміністрування (облік і управління дебіторською заборгованістю) дебіторської заборгованості. Річ утім, що, крім фінансування оборотних коштів, фактор покриває значну частину ризиків клієнта, зокрема кредитові, валютні, процентні, ліквідні. У разі факторингу з регресом фактор, не отримавши грошей від покупця, має право через певний строк вимагати їх з продавця (клієнта). У цьому випадку фактор бере на себе ліквідний ризик (ризик несплати у строк), але кредитний ризик залишається на продавцеві (клієнті). Грошові вимоги в разі факторингу з регресом є, по суті, забезпеченням короткострокового фінансування. У разі факторингу без регресу ризик несплати з боку дебіторів повністю переходить до фактора [8, с. 72; 13, с.224].

Розмір комісійної винагороди залежить від масштабів та структури виробничої діяльності клієнта, трудомісткості робіт з обслуговування заборгованості, кількості та платоспроможності дебіторів, строку відстрочення платежу тощо і встановлюється у вигляді відсотка.

По-друге, це плата за облікові операції, що справляється фактором із суми коштів, які надаються клієнту достроково (у формі попередньої оплати переуступлених боргових вимог) за час між достроковим отриманням та датою інкасації боргової вимоги.

По-третє, можуть включатися інші платежі, наприклад за кожен день прострочення оплати покупцем. Зазвичай ця норма застосовується для факторингу з регресом.

Плата за факторинг переважно утримується із суми коштів, що перераховуються платником на погашення заборгованості в розрізі кожної накладної, переданої на факторингове обслуговування. Щомісячна сплата процентів не потрібна.

Аналіз літературних джерел засвідчив існування різних підходів до обліку факторингу, що визначає актуальність теми та інтерес до неї з боку науковців та спеціалістів. Результати аналізу літературних джерел та погляди науковців можемо згрупувати на рисунку 3.

Верених О., АН. Дзюба, І. Копанська, А. Шаповалова, пропонують відображати факт передачі дебіторської заборгованості при факторингу на рахунку розрахунків з дебіторами без відображення доходів і витрат від такої операції. Не погоджуємося з їх позицією. Оскільки не відображення витрат від факторингової діяльності може призвести до викривлення показників звітності. В. Макарович [10] та О. Івашевська [7] вважають за необхідне відображення доходів і витрат від використання факторингу. Крім того, вони пропонують відображати суму наданого фінансування у складі поточної кредиторської заборгованості підприємства. Щодо того, чи необхідно відображати факторинг в пасиві підприємства як частину позикового капіталу зазначимо, що в економічній літературі факторинг традиційно визначається в якості джерела фінансування капіталу підприємства, або в якості фінансування оборотних активів. Як стверджує Т. Бучик [1, с. 179] "використання будь-якого джерела фінансування впливає на зміни з одного боку в активі балансу, а з іншого боку в його пасиві. Так, використання позикових джерел фінансування призводить до зростання зобов'язань підприємства, які відображаються в пасиві балансу, та, одночасно, до збільшення майна, що відображається в активі балансу. Таким же чином відбуваються зміни в балансі при використання власних джерел фінансування, а також при здійсненні лізингових операцій. Застосування ж факторингу знаходить відображення лише в активі балансу, не торкаючись його пасиву. При проведенні факторингової угоди відбувається зменшення по одній статті активу балансу (дебіторська заборгованість) і одночасне збільшення по іншій статті (грошові кошти)" [1, с. 179]. Не погоджуємося з цією позицією. Оскільки, не зважаючи на відмінність факторингу від кредиту, факторинг має ознаки позикового капіталу: строковість, цільове призначення, платність. Остання, в свою чергу, проявляється у сплаті відсотку за здійснення факторингових операцій або в результаті сплати регресу (при факторингу з правом регресу).

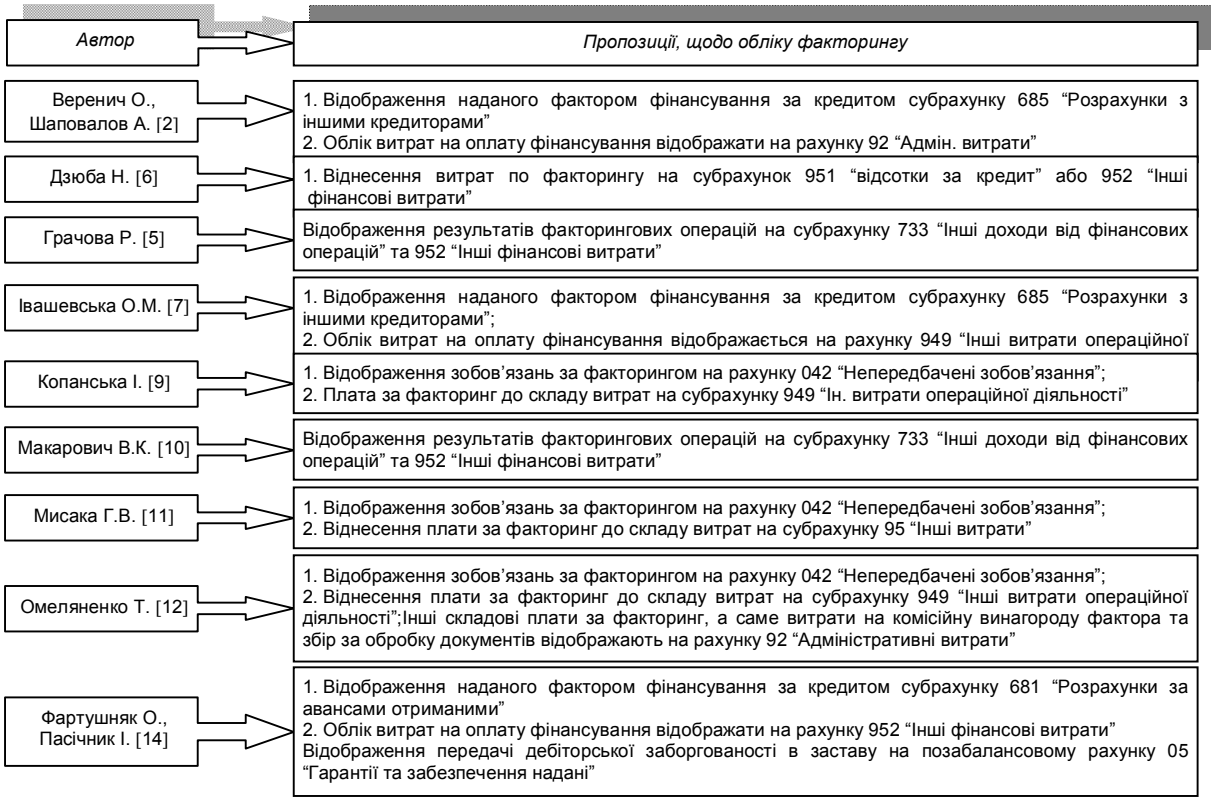

Рис. 3. Підходи авторів до проблемних питань обліку факторингових операцій

Щодо питання, куди відносити фінансові втрати, що утворюються у вигляді різниці між фактичною вартістю боргу та сумою компенсації при проведенні факторингу, тут теж існує дискусія. Особливо цікавою є думка Т. Омеляненко [12, с. 21], яка пропонує витрати на комісійну винагороду фактора та збір за обробку документів відображати на рахунку 92 "Адміністративні витрати". Вважаємо дану пропозицію такою, що не відповідає вимогам до відображення інформації на даному рахунку. До цих витрат, зокрема, належать витрати на утримання адміністративно-управлінського персоналу, витрати на їх службові відрядження, витрати на утримання основних засобів, інших матеріальних необоротних активів загальногосподарського призначення (оренда, амортизація, ремонт, комунальні послуги), охорона, юридичні, аудиторські, транспортні послуги тощо. Тому витрати, понесені на факторингові послуги не доцільно відображати на рахунку 92 "Адміністративні витрати".

Зауважимо, що послуги фактора (як саме фінансування, так і (залежно від умов договору) інші послуги – страхування ризику неплатежу, адміністративне управління дебіторською заборгованістю, інформаційні послуги), на думку Я.С. Карп'як та Л.І. Ріжко, підпадають під визначення продажу результатів робіт (послуг), установлене Податковим кодексом України. Відповідно у клієнта відбувається придбання цих послуг (компенсація їх вартості) для їх використання у власній господарській діяльності. Тому плата за фінансування (дисконт, проценти, комісія тощо), а також плата за надання додаткових послуг (якщо їх передбачено договором) у клієнта повинна знайти місце у складі витрат як компенсація вартості послуг на підставі Податкового кодексу. [8, с. 73]. Погоджуємось і вважаємо, що оплата послуг фактора є обов'язковою і здійснюється, як правило, у вигляді дисконту від номіналу заборгованості, що відступається (визначення ціни вимоги, що передається, у розмірі меншому, ніж номінал вимоги), або у формі комісійної винагороди. На підставі Податкового кодексу України про оподаткування прибутку, платня за фінансування (дисконт, проценти, комісія тощо), а також платня за надання додаткових послуг (якщо їх передбачено договором) у клієнта відображається у складі витрат як компенсація вартості послуг.

ДПАУ акцентує, що отримана клієнтом від фактора компенсація у грошовій формі прирівнюється до отримання компенсації за відвантажені товари (роботи, послуги) за базовою операцією, а отже, розглядається як друга подія в податковому обліку клієнта.

Тобто коли клієнт відступає фактору право вимоги боргу, саме відступлення не відображається в податковому обліку клієнта [13, с. 225;8, с. 73]. Щодо ПДВ, то у клієнта (постачальника) на дату відвантаження товару з відстроченням платежу покупцеві виникають податкові зобов'язання з ПДВ на загальних підставах. Тому, коли за договором факторингу клієнт відступає фактору право вимоги грошового боргу, додаткового об'єкта оподаткування ПДВ не виникає. Відповідно до п. 1 ст. 1 Декрету про валютне регулювання валюта України (українська гривня), зокрема безготівкові кошти, на рахунках на території України входять до переліку валютних цінностей.

Такі витрати відображаються на дату оплати послуг (зазвичай, плата за послуги фактора утримується із коштів, що підлягають отриманню клієнтом), або на дату фактичного отримання результатів послуг. Однак зауважимо, що оплата послуг у вигляді дисконту – різниці між фактичною вартістю боргу та сумою компенсації при проведенні факторингу не включається до складу валових витрат продавця (клієнта), а сума, включена раніше до валового доходу при відвантаженні товару, не підлягає коригуванню на зазначену різницю [1, с. 225].

Зазначимо, що якщо право грошової вимоги передається клієнтом як платня за фінансування, то він фактично втрачає право вимоги до боржника. Тут може бути два варіанти відображення такої операції в обліку:

– перший передбачає, що заборгованість боржника списується клієнтом у дебет рахунка 377 "Розрахунки з іншими дебіторами", а на суму отриманих від фактора коштів кредитується рахунок 377 "Розрахунки з іншими дебіторами", сума винагороди включається до витрат і списується в дебет рахунка 952 "Інші фінансові витрати";

– другий полягає в тому, що заборгованість боржника визнається фінансовими витратами, а отримана від фактора сума коштів – доходами. Такий підхід не дає змоги повністю відобразити правову суть факторингових операцій [13, с.225].

При передачі права грошової вимоги як забезпечення зобов'язань клієнта на суму вимоги доцільно отриману суму фінансування відобразити за кредитом рахунка 60

"Короткострокові позики", до якого відкрити субрахунок 607 "Отримане фінансування за договором факторингу".

Розглянувши позицію Н.С. Струка [13, с.225], який стверджує, що при передачі права грошової вимоги як забезпечення зобов'язань клієнта на суму вимоги доцільно здійснити запис за рахунком 05 "Гарантії та забезпечення надані" зауважимо, що не погоджуємося з даною пропозицією. Оскільки факторинг сам пособі не передбачає здійснення забезпечення. Чим відрізняється від кредиту.

Зазначимо, що схема відображення в обліку факторингу з регресом та факторингу без регресу є однаковою. Різниця полягає лише у відображенні невиконання боржником своїх зобов'язань. Тому, виходячи з наших пропозицій пропонуємо сформувати методику відображення факторингових операцій на рахунках бухгалтерського обліку (таблиця 1) та на її основі визначити, яким чином формується інформація про факторинг як елемент позикового капіталу.

Таблиця 1. Методичні рекомендації з відображення в бухгалтерському обліку операції за факторингом

№ з/п	Зміст операції	Кореспонденція рахунків
1	Відображення передачі (продажу) боргових прав на суму факторингу, що підлягає отриманню	Д-т рах.952 К-т рах.631
2	Відображення передачі (продажу) боргових прав на суму факторингових коштів, зарезервованих фактором (з метою оплати додаткових послуг)	Д-т рах.377 К-т рах.631
3	Відображення передачі (продажу) боргових прав на суму відсотків за кредит	Д-т рах.951 К-т рах.631
4	Відображення передачі (продажу) боргових прав на суму коштів, перерахованих фактором	Д-т рах.311 К-т рах.607
	Надходження платежів від дебіторів (боржників)	
5	Погашення боргів дебіторами (поступово, у міру надходження повідомлень від фактора	Д-т рах.607 К-т рах.733
6	Нараховані витрати на оплату послуг фактора з ведення реєстру рахунків покупців. Заборгованість погашається за рахунок коштів, раніше зарезервованих (проведення 2)	Д-т рах.952 К-т рах.377
7	Отримано від фактора суму невикористаного резерву, що залишилася	Д-т рах.311 К-т рах.377
	Якщо дебітор частково виконав свої зобов'язання (факторинг з регресом)	
7	Сума непогашеної у строк заборгованості утримується фактором у порядку регресу. Заборгованість погашається за рахунок коштів, раніше зарезервованих (проведення 2) фактором	Д-т рах.952 К-т рах.377
8	Отримано від фактора суму невикористаного резерву, що залишилася	Д-т рах.311 К-т рах.377

Зазначимо, що у другому випадку (факторинг з регресом) клієнт (постачальник) отримає від фактора менший залишок, оскільки постачальник сам несе відповідальність за борги перед фактором.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Вважаємо, що інформація про факторинг як елемент позикового капіталу відображатиметься на рахунку 607 "Отримане фінансування за договором факторингу". Зазначимо, що наші пропозиції внесли чіткість у відображення в бухгалтерському обліку факторингових операцій, що в свою чергу забезпечить своєчасне та достовірне відображення інформації в звітності.

Отже, факторинг – це особливо вигідна для підприємств дрібного і середнього бізнесу форма фінансування, що дає змогу керівництву і працівникам сконцентруватися на виробничих проблемах і максимізації прибутку, що прискорює одержання більшої частини платежів, гарантує повне погашення заборгованості і знижує витрати з ведення рахунків. Факторинг дає гарантію платежу і рятує постачальників від необхідності брати додаткові і дуже дорогі кредити в банку. Все це сприятливо впливає на фінансове становище підприємств.

Список використаної літератури:

1. *Бучик Т.А.* Роль факторинга в управлении оборотным капиталом / Т.А. Бучик // Науковий вісник ЧДІЕУ – 2008. – № 1. – С. 178-186. 2. *Веренич О.Г.* Облікові аспекти факторингу / О.Г. Веренич, А.П. Шаповал // Вісник Національного університету "Львівська політехніка": зб. наук. праць: Львів – 2007. – 507 с. 3. *Височинська О.В.* Факторинг: сутність та перспективи розвитку на українському ринку фінансових послуг / О.В. Височинська, К.Л. Ларіонова // Наука й економіка / Науково-теоретичний журнал Хмельницького економічного університету – 2008. – 4(12). – С. 19-28. – 422 с. 4. *Герасимович А.М.* Факторингові операції: механізм проведення, ризики, оподаткування, облік, аналіз та аудит/ А.М. Герасимович, І.А. Герасимович, Н.А. Морозова-Герасимович// Аудитор України. – 2008. – № 15 – с. 16-24. 5. *Грачова Р.* Фактор ризику / Р. Грачова // Дебет-Кредит – № 33-34 – С. 25-27. 6. *Дзюба Н.* Факторинг – чисто финансовая услуга (налоговый и бухгалтерский учет) // Налоги и бухгалтерский учет. – 2009. – № 36-37(1220-1221). – С. 35-41. 7. *Івашевська О.М.* Про розвиток методики обліку факторингу / О.М. Івашевська // Вісник Національного університету водного господарства та природоккоистування (Рівне). Економіка: зб. наук. праць. – Вип. 4(6). – Ч. 3. – 2006. – 512 с. 8. *Карп'як Я.С.* Факторинг як інструмент вирішення фінансових проблем підприємства / Я.С. Карп'як, Л.І. Ріжко // Вісн. Нац. ун-ту "Львів. Політехніка". Менедж. та підприємництво в Україні: етапи становлення і пробл. розв. – 2009. – N 647. – С. 70-74. (12) 9. *Копанська І.* Відступлення права вимоги при банкрутстві боржника / І. Копанська // Головбух. – № 16 (639). – 2009. – С 11-13. 10. *Макарович В.К.* Напрями удосконалення обліку факторингових операцій в Україні / В.К. Макарович // Науковий вісник Буковинської державної фінансової академії. Економічні науки: зб. наук. праць. – Вип. 9. – 2007. – 541 с. 11. *Омеляненко Т.* особливості обліку факторингу з правом регресу // Бухгалтерський облік і аудит – № 2 – 2010, С. 19-23 12. *Струк Н.С.* Фінансово-облікове забезпечення факторингових партнерських угод в Україні / Н.С. Струк // Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку [Текст] : [зб. наук. пр.] / відп. ред. О.Є. Кузьмін. – Л.: Видавництво Національного університету "Львівська політехніка", 2009. – 652 с.: іл. – (Вісник / Національний університет "Львівська політехніка"; № 647). – С. 221-228. 13. *Фартушняк О.В.* Деякі аспекти відображення факторингових операцій в обліку / О.В. Фартушняк, І.Ю. Пасічник Деякі аспекти відображення факторингових операцій в обліку // Економіка розвитку. – 2008. – № 2(46). – С. 67-69.

ЗЕЛЕНІНА Олена Олександрівна – аспірант Житомирського державного технологічного університету